

МАКТАБГАЧА ТА'ЛИМ TASHKILOTLARIDA MILLIY O'YINLARI ASOSIDA BOLALARDA ODOB-AXLOQNI O'RGATISH VA SHAKLLANTIRISH

Yandasheva Gulbahor Sayfiddinovna

*Navoiy viloyati Nurota tumani Maktabgacha va makta ta'lim bo'limi
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarini muvofiqlashtirish bo'yicha metodisti*

Аннотация. Мақоллада мактабгача yoshdagi bolalarning milliy o'yinlar vositasida ijtimoiy faolligini hamda odob-axloqni o'rgatish haqida yoritilgan.

Аннотация. В статье описывается социальная деятельность и воспитание манер дошкольников посредством национальных игр.

Abstract. The article describes social activity and manners training of preschool children through national games.

Калит so'zlar: o'yin, nutq, qoida, harakat, ijtimoiy ta'sir, munosabat, didaktik o'yin, harakatli o'yin.

Ключевые слова: игра, речь, правило, действие, социальное воздействие, отношение, дидактическая игра, игра-действие.

Key words: game, speech, rule, action, social influence, attitude, didactic game, action game.

O'zbek milly o'yinlarining tarixi uzoq davrlarga borib taqaladi. O'yinlar xalqning o'zi singari qadimiy va boy tarixga ega. Milliy o'yinlarining nomlanishi va ularning o'ynalishi tarkibi to'g'risida turkiy zabon olim Maxmud Qoshqariy o'zini "Devonu lug'otit turk" asarida qimmatli ma'lumotlar keltiradi. Qashqariy keltirgan ma'lumotlar o'yinlarning tarixiy zaminiga va asosga ega ekanligini ko'rsatadi. Darhaqiqat o'yin nomlari va o'yinlarning uynalishi tarkibi avloddan-avlodga o'tib kelgan. Shunday savol tug'iladi qanday o'yinlari bo'lgan? O'zbek halqining shox asari hisoblangan. "Devonu lug'atit turk" da o'yinlar to'g'risida muhim ma'lumotlar keltiriladi. Afsuski, qadimiy o'yin nomlari tadbiiq etilmagan, o'yinlarning uynalishi tartibi tiklanmagan. Qashqariy lug'atida zikr etilgan o'yinlar nomini va uning tartibini tiklash va tadbiiq etish katta ahamiyatga ega. Zero, o'yinlar xalq madaniyatining ajralmas bir bo'lagidir. "Devonu lug'atit turk" da anchagina o'yinlarning nomlari keltirilgan. Ayrim o'yinlarning uynalish tartibi batafsil keltirilgan. Hozirgi kunda bolalar sevib uynayotgan yong'oq, poylamasingari o'yinlar. X-XII asrlarda ham ommaviy bo'lgan. Bu hodisaning hozirgi nomi do'l "Devonu lug'atit turk" da yong'oq o'yini bilan bevosita bog'liq bo'lgan anchagina hodisalarining nomlari qayd etilgan. "Chavgon" haqidagi ma'lumotlarni A.Navoiy,

Bobur, va boshqa klassiklar asarlarida ham uchratish mumkin. Firdavsiyning “Shoxnomasi” da esa chavgon haqida voqea bayon qilinadi. M.Qashqariy o‘yin nomini chavgon to‘pini uradigan cho‘p nomidan olinganligini ta’kidlaydi. Chavgon cho‘pi shu nom bilan atalgan bo‘lib fors-tojikcha so‘zdir. Uning ma’nosi “uchi egri, uzun tayoq” degani. Qashqariy lug‘atidan o‘rin olgan bolalarning sevimli o‘yinlaridan biri “Ko‘chirma o‘yini” ya’ni o‘n to‘rt degan o‘yindir. Biz o‘zga xalqlar tarixiy, madaniyatini va udumlarini o‘rganib hurmatini joyiga qo‘yib keldigu, o‘zimizning tariximiz fani, madaniyati, urf-odatimizni o‘rganmadek. Unga hurmatsizlik qildek. Natijada bugungi kunga kelib tarbiyaviy ishlarga ko‘plab kamchiliklarimiz ko‘rinib qoldi. Xalqimiz ko‘psohalarda millatchilikda ayblanib urf-odati va an‘analari ta’qiqlab kelindi. Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida milliy o‘yinlar asosida bolalarda odob-axloqni o‘rgatish juda muhim va samarali yondashuvdir. Milliy o‘yinlar xalqning ma’naviy boyligi bo‘lib, ular bolalarning ruhiy rivojlanishi, ma’naviy tarbiyasi va milliy qadriyatlarni anglashida katta rol o‘ynaydi.

Milliy o‘yinlarning ahamiyati:

- **Madaniy merosni saqlash:** O‘yinlar bolalarga milliy an‘analar va qadriyatlarni o‘rgatadi.
- **Axloqiy tushunchalarni shakllantirish:** Halollik, hurmat, birdamlik kabi xususiyatlarni rivojlantiradi.
- **Ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantirish:** Jamoada ishlash, o‘zaro hurmat qilish va muloqot qilish qobiliyatlarini oshiradi.
- **Ijodkorlik va tafakkurni rivojlantirish:** Har bir o‘yin bolalarning fikrlash va muammolarni hal qilish qobiliyatlarini rivojlantiradi.

Odob-axloqni rivojlantirishda milliy o‘yinlarning turlari:

1. Jismoniy faoliyatga asoslangan o‘yinlar:

- "Oq terakmi, ko‘k terak" – jamoaviy tartib va birdamlikni o‘rgatadi.
- "Chillak" – qat’iyat va sabrni tarbiyalaydi.

2. Ijodiy va rolli o‘yinlar:

- "Tush o‘yini" – ijodiy fikrlashni rivojlantiradi va bolalarga hayotiy qoidalarni o‘rgatadi.
- "Kim yutdi?" – halollik va mashaqqatni qadrlashni ta’minlaydi.

3. Topishmoqlar va aqliy mashqlar:

- Topishmoq va masalalar bolalarni ziyraklikka va mantiqiy fikrlashga undaydi.
- Masalan, "Tepa-tepa et" kabi o'yinlar bola tafakkurini charxlaydi.

Tarbiyaviy jarayonda e'tibor berilishi lozim bo'lgan jihatlar:

- **O'yin mazmunini to'g'ri tanlash:** Har bir o'yin bolaning yoshiga va rivojlanish bosqichiga mos bo'lishi kerak.
- **Tarbiyaviy maqsadni belgilash:** O'yindan oldin pedagoglar bolalarga o'yin orqali qaysi odob-axloq qoidalarini o'rgatmoqchi ekanliklarini aniq belgilab olishlari zarur.
- **Pedagogning ishtiroki:** Pedagoglar o'yinni boshqarish va unda faol ishtirok etish orqali bolalarni to'g'ri yo'naltirishlari lozim.
- **Tajriba va tahlil:** O'yindan so'ng natijalarni tahlil qilish va bolalar bilan fikr almashish odob-axloq qoidalarini mustahkamlashga yordam beradi.

Bu bosqichda tarbiyachi bolalarning o'yinda birlashishlarining axloqiy asosini yuzaga keltirishi, ularda o'zaro yordam, o'rtoqlik, do'stlik munosabatlari shakllantirishi lozim. Bolalar bog'chasida bolalarning uyushgan, qiziqarli va mazmunli hayotini ta'minlash uchun yosh guruhlarida rang-barang o'yinlardan foydalanish zarur. Ijodiy o'yinlar qoidalarining ichki, April 25, 2024 263 yashirin tabiati bolaga harakat qilishi uchun katta erkinlik yaratadi; uning o'ynayotgan jamoa oldidagi vazifasi tayyor qoidali o'yinlar mazmuniga nisbatan noaniqroq bo'ladi.

Bu o'ynovchiga suyuqetni osonlik bilan o'zgartirish, qo'shimcha rollar kiritish imkonini beradi. Ijodiy o'yinlar bolalarda katta qiziqish uyg'otadi va ularga ulkan ta'sir ko'rsatadi, biroq bolalar hayotini tashkil qilishda faqat shu o'yinlardan foydalanish xato bo'lur edi. Bolalarning qoidali o'yinlarni egallashlari katta tashkiliy ahamiyatga ega. Qoidalar harakatlarning muayyan normalarini so'ng esa bolalarning bir-biriga bo'lgan munosabatini belgilaydi, bolaga o'zini va o'zi bilan birga o'ynayotganlarni nazorat qilish imkonini beradi. Qoidalami bajarishdagi mustaqillik o'yinda bolalarni maqsadga muvofiq tarbiyalash jarayonida shakllantiriladi. Bola o'ynayotganda bolalar jamoasi bilan muayyan munosabatda bo'ladi. O'yinning ijtimoiy O'yin tanlay bilish ham muhim ahamiyatga ega. O'yin bilan ta'lim o'rtasidagi bog'liqlik bola ulg'aygan sari o'zgarib boradi. Kichik guruhda o'yin ta'lim berishning asosiy shakli hisoblansa, katta guruhga borganda esa mashg'ulotlarda ta'limning roli ortadi. Tayyorlov guruhiga borganda bolalarning o'zlarida maktabdagi o'qishga ishtiyoq uyg'onib qoladi. Ammo bolalar uchun o'yinning qadri yo'qolmaydi, balki mazmuni o'zgaradi. Endi bolalarni ko'proq fikriy faollikni talab etuvchi o'yinlar, sport tarzidagi (musobaqa jihatlari bor)

o'yinlar qiziqтира boshlaydi. Bolalar tabiat xodisalari, jonivorlar hayoti va xarakatlariga taqlid qilib, o'ynar ekan, shu qatorda ularning ma'nosini anglay boshlaydi. Asta-sekin hayotiy tajriba ortiradi. Qiyinchiliklarni engishga o'rganadi. Unda harakat ko'nikmalariga hosil bo'ladi va tasavvuri tobora boyib boradi. Bundan tashqari, o'yinlar bolalarning jismoniy barkamol bo'lishi uchun uchungina emas, balki ularga, aqliy, ma'naviy va ahloqiy jihatdan tarbiyalashda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ko'plashib o'ynaladigan o'yinlarda bolalar maqsadga erishi uchun farosati va tadbirkorligini, qat'iyatini ko'rsatish, jamiyat oldida faqat o'zining emas, balki o'rtoqlarining hatti harakatlari uchun ham javobgarlik hissini seza olishni o'zida shakllantirib borishi zarur.

Xulosa: Milliy o'yinlar orqali bolalarda odob-axloq qoidalarini shakllantirish nafaqat milliy madaniyatni saqlash, balki kelajak avlodni yuksak ma'naviyatli qilib tarbiyalashda ham muhim ahamiyatga ega. Bu jarayon faqat maktabgacha ta'lim tashkilotlari bilan cheklanib qolmay, oilada ham davom etishi lozim. Shu tariqa bolalar odob-axloqli, jamiyatga foydali insonlar bo'lib voyaga yetadi. Yuqoridagi fikrlarni inobatga olgan holda shunday xulosaga kelish mumkinki, maktabgacha yoshdagi bolalar hayotida o'yinlar katta ahamiyatga ega. Ma'lumki, maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarning o'yinlari taklid qilish tabiatida bo'ladi. Bola tevarak atrofidagi borliqni boshqalardan o'zgacharoq faxmlaydi, kuzatiladi. O'yindagi ba'zi narsalarni o'yiniga kiritadi va shu o'yin vositasida o'zini qurshab turgan olam haqida muayyan axborotga ega bo'ladi. Shuning barobarida unda xodisalarga nisbatan muayyan munosabat paydo bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. F.Xo'jayev. "Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida o'tkaziladigan harakatli o'yinkar". TOSHKENT – 2022
2. Qodirova R.M. Qodirova F.R. Bolalar nutqini rivojlantirish. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta- maxsus ta'lim muassasalari uchun darslik. T.: "Istiqlol", 2006 y.
3. Imomova SH.M., Norova F.F. Учебные методы организации спортивнооздоровительных мероприятий в образовательных учреждениях// Вестник науки и образования, 2021. № 9 (112). Часть 2. С.38.
4. Soliyev I. et al. The role of aesthetic education in introducing children to the environment //Science and Innovation. – 2022. – Т. 1. – №. 3. – С. 801-804. International scientific and practical conference "current issues of special pedagogy and pre-school education: problems, solutions and development prospects" April 25, 2024 264

5. Sobirovich S. I. et al. Socio-personal and mental development of a preschooler //Изодкор о‘qituvchi. – 2022. – Т. 2. – №. 23. – С. 50-54.

6. Soliyev I. et al. Tarbiyalanuvchilar ijtimoiy faolligini oshirishda foydalaniladigan milliy o‘yinlar //Бюллетень студентов нового Узбекистана. – 2023. – Т. 1. – №. 3. – С. 83-86.

7. Tursunaliyeva D. et al. Maktabgacha yoshdagi bolalarning hayotida o‘yin faoliyatining o‘rni //Бюллетень студентов нового Узбекистана. – 2023. – Т. 1. – №.5 Part 2. – С. 129-131.

8. Fozilova O., Omonova M. Mashg‘ulotlar jarayonida o‘yin faoliyatini tashkil etishning o‘ziga xosligi //Бюллетень студентов нового Узбекистана. – 2023. – Т. 1. – №. 5 Part 2. – С. 98-101.